УДК 327 Р83
Руденко Марина, МФ НаУКМА

Україна в новому геополітичному просторі

Геополітичний фактор у світовій політиці в третьому тисячолітті не відіграватиме визначальну роль, як це було в минулих тисячоліттях, через глобалізацію економічних, інформаційних та політичних процесів, через досягнення НТР та інформаційної революції. Проте географічне розташування залишається важливим для політики країни, а для України є, можна сказати, визначальним і цьому можна знайти багато підтверджень в історії нашої держави.

То як же треба здійснювати політику внутрі і зовні держави, щоб Україна вигідно використала своє геополітичне положення і які геополітичні можливості ми маємо? На думку Збігнева Бжезінського, "...якщо Україна хоче вижити як незалежна держава, вона змушена буде стати частиною Середньої Європи, а не Євразії, і якщо вона буде частиною Середньої Європи, тоді вона повинна буде повністю поділяти зв'язки Середньої Європи з НАТО та Європейською Спільнотою." [1].

Багато в чому політика України щодо ЄС залежатиме від північного "стратегічного партнера" – Росії. То ж розглянемо можливу політику України щодо Росії, ЄС та НАТО і навпаки.

У 1997 році Україна і Росія підписали договір "Про дружбу, співробітництво та партнерство". Значення цієї події важко переоцінити. Для України договір має винятково важливий характер передусім тому, що створює правовий фундамент відносин з нашим найбільшим і найближчим сусідом, зобов'язує державні та урядові органи Російської Федерації та їхніх керівників поважати територіальну цілісність України та непорушність її кордону. Цей документ, що покликаний відкрити новий етап у відносинах України і Росії має все ж таки деякі вади – це, насамперед, збереження іноземної військової присутності на території України, збереження потенційної загрози територіальній цілісності України та невідповідність курсу на інтеграцію України до європейських структур безпеки. В тексті договору не міститься посилань на "стратегічне партнерство", які вживалися в політичному лексиконі двосторонніх переговорів у 1994-95 рр. З огляду на

це, Договір про дружбу та співробітництво не можна сприймати як акт, що фіксує військово-політичну залежність України від Росії. З іншого боку, цей документ напевно зумовлюватиме певний нейтралітет України щодо можливих в майбутньому конфліктних ситуацій із залученням Росії [2]. Водночас слід зауважити, що використовуючи положення договору, державне керівництво України зможе вимагати від російського уряду утримуватися від сприяння діям інших держав, спрямованим проти інтересів України, а також відмови від спроб підтримки сепаратистських рухів у Криму, а отже дехто з російських політиків і зараз відносить Україну до числа "територій-проток, здатних у різні епохи, то включатися в "тіло" Росії, то відшвартовуватися від нього залежно від російської, регіональної та світової політики. На цих просторах ніколи не було твердих меж для Росії, але не було й кордонів, навік закріплених за нею."[3]. Підтекст таких побудов зводиться врешті до того, що залишивши "території-протоки", Росія відійшла до себе на "острів" тимчасово. Завдяки цій угоді вдалося знайти вирішення однієї з найскладніших проблем сучасної історії, які виникли внаслідок розпаду СРСР.

Отже, Росія. На думку згадуваного Збігнева Бжезінського, "без України Росія перестає бути імперією" [4], тому з боку Росії ведеться активна політика з метою збільшення російського впливу та контролю. Причому маються на увазі не лише мовні питання, захист російськомовного населення й військова присутність в Криму, а насамперед економічна залежність України від Росії. Можна сказати, що політично Україна вже стала незалежною від Росії, але зараз спостерігається загострення економічної залежності нашої країни від Росії: енергетична залежність і невдалі спроби керівництва держави уникнути цього через будування Євроазіатського нафтотранспортного коридору, що допоміг би перемкнути на себе нафтові потоки Азербайджану, Туркменистану, Казахстану, оминаючи Росію, нереалізація проекту нафтопровідної системи Джейхан-Самсун, що дозволив би імпорт іранської та арабської нафти, про який домовились уряди України та Туреччини 1997 року.

Російський капітал намагається прибрати до рук стратегічно важливі підприємства країни, Україна стає залежною від російського капіталу. В Україні відсутній замкнутий цикл виробництва стратегічно важливих підприємств. (Наприклад, виробництво глинозему та алюмінію з подальшим

використанням його в будуванні на українських машинобудівних заводах). Виникає думка, що Росія має вагомі важелі для гальмування інтеграції України до будь-яких міжнародних організацій, окрім СНД. Після виборів нового президента Росії Україна отримає нову політику щодо неї. Володимиру Путіну, який вміло використав безпрограшну тактику радянських часів як ворог країни, від якого він рятує народ (під час виборів – це чеченські терористи), необхідний буде новий образ ворога, можливо, це будуть США, НАТО та Україна, яка намагається активно з ними співпрацювати, краде російський газ, пригноблює російськомовне населення. Тому Україні заради свого майбутнього необхідно розраховуватись за російські енергоносії та знаходити нові джерела постачання, щоб Росія не перетворилася з головного брата на головного кредитора.

На зустрічі Президентів трьох країн: Росії, Білорусії, України, що відбулася на початку травня, Леонід Кучма окреслив такі пріоритети розвитку стосунків між нашими країнами: "Менше політики, більше конкретних справ; шукати не те, що роз'єднує, а засади співпраці, робити більше кроків на зустріч один одному. Жорстка лінія – не у ставленні один до одного, а у виконанні досягнутих домовленостей, усуненні всього, що цьому заважає."

Україна і НАТО. В минулому році Україна стала країною, що межує з НАТО, тобто знову опинилася на перехресті Сходу і Заходу. Стосунки України з НАТО є більш вдалими, ніж з Росією. Україну двічі відвідував генеральний секретар НАТО Джордж Робертсон, головнокомандуючий об'єднаними військовими силами НАТО в Європі генерал Уеслі Кларк, а Президент України говорить про те, що Україна готова до поглиблення відносин з НАТО, а голова ВР готовий спрямувати роботу Парламенту на наробку необхідної правової бази, яка б наблизила нашу країну до вступу в ЄС та НАТО. Проте головною перепоною, окрім остаточного рішення керівництва країни та реакції Росії, для вступу до Альянсу є реформування військових сил України, на яке потрібні великі кошти, яких найближчим часом виділити не буде можливості через відомі причини. Україна зараз має можливість заробляти гроші на співпраці з Північноатлантичним Альянсом, так ратифікувавши угоди SOFA, щоб визначити правовий статус сил, які приймають участь в заходах згідно з програмою НАТО "Партнерство заради миру" на території України, Україна відкрила шлях до більш тісного

співробітництва з альянсом: це і активізація проведення спільних вчень на території України, і адаптація військової інфраструктури під стандарти НАТО, Альянс починає фінансувати утримання Яворівського полігону під Львовом, виникає можливість здавати в оренду літак спостереження Ан-30Б деяким країнам НАТО [5]. Проте Україні небезпечно перебувати на межі НАТО – Росія, треба вирішувати, з ким ми залишимось.

Україна і ЄС. Через все більшу економізацію політики головним пріоритетним напрямком в цьому плані є інтеграція до Європейського Союзу, на жаль, реальних результатів в цьому напрямку ми не маємо насамперед через економічно, політично низький рівень розвитку країни. Але, якщо розглянути перспективу – Україна є членом ЄС, то вона сприятлива і для Росії, і для країн-членів ЄС, і для країн-кандидатів ЄС, і для США зокрема.

Так, країни-кандидати є зацікавленими не стати після вступу до ЄС "глухим кутом" об'єднаної Європи. Розвиток всеохоплюючих торгово-економічних та інших контактів, залучення України до загальноєвропейської транспортної, енергетичної та інформаційної мережі зробило б ці країни не кінцем, а спрямованою на східні ринки життєвої артерії Євросоюзу. В свою чергу для України це означало б інтеграцію в об'єднану Європу.

Росії треба довести, що завдяки своєму економічному та культурному представництву в Україні вона після інтеграції Києва в структури ЄС значно посилить свою присутність в загальноєвропейських справах. Значно збільшаться можливості для російського підприємництва на західноєвропейських ринках. Утвердження такого підходу передбачає всесторонню підтримку Москвою нашої асоціації з ЄС. До думки Росії будуть в ЄС прислухатись, оскільки вона є для країн-членів ЄС і великим перспективним ринком, і важливим інструментом збалансованої американської присутності в Європі.

Безперечно, це все лише перспективи, можливі шляхи розвитку відносин між нашою державою та ЄС, НАТО і Росією, цікаво який міжнародний політичний імідж має Україна зараз в світі. Так, за даними опитування експертів в Україні, Польщі та Росії, проведеного Українським центром економічних та політичних досліджень, сумарна геополітична оцінка місця України трьох груп експертів така: "маловпливова європейська держава "буферної" зони, на "перехресті" впливу Заходу та Росії, її місце в світі ще

чітко не визначене." То ж Україні потрібно вирішувати, як вона збирається позбутися іміджу "маловпливової європейської держави." [6].

Література

1. Бжезінський Збігнев. Велика шахівниця: Геостратегічна фантасмагорія // Політика і Культура. – 2000. – № 6. – С. 19.
2. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією // Політика і час. – 1997. – № 7. – С. 81.
3. Цымбурский В.Л. Остров Россия // Полис. – 1993. – № 5. – С. 18.
4. Робити кроки назустріч // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 81. – 5 травня.
5. Бадрак В. Украина становится буферной зоной? // Зеркало недели. – 2000. – № 9. – 4-10 марта. – С. 2.
6. Пашков М., Чалый В. Должна быть в стране какая-то загадка // Зеркало недели. – 2000. – № 10. – 11-17 марта. – С. 4.